

Əlisa NİCAT

(Əvvəli ötən sayımızda)

Trilogiyanın ikinci hissəsi "Bənövşəyi əncir" adlanır və görünür oxuyarkən adın mənasının açıldığı yeri gözdən qaçırmışam. Bu romanda səhnəyə köhnə qüdrət sahibləri və qəhrəmanlarla bərabər yeni personajlar gəlir. Bir tərəfdə Ağqoyunluların qüdrəti günü-gündən artır, digər tərəfdə Konstantinopol adlı dünyaya paytaxtını İstambula çevirən türk sultanı II Mehmet cövlan edir. Üçüncü tərəfdə isə Topal Teymurun yadigarı olan Əbu Səid meydanı sulayır. Bütün bunlar isə təzəcə çiçəklənməyə başlayan Avropa intibahını təşvişə salırdı. Doğrudur Uzun Həsən - Cahangir Mirzə konfliktli bu romanda da davam edir. Lakin hər iki qardaş bilir ki, tarix artıq öz hökmünü verib, Cahangir Mirzənin də yeri, Əhməd kimi tarixin zibilliyindədir.

Bütövlükdə bu əsərlər, bu 1200 səhifəlik trilogiya əslində bir epopeyadır ki, Azərbaycan ədəbiyyatının yeni nailiyyəti sayıla bilər. Trilogiya müəllif Hüseynbala Mirələmovu yazıçı və ədiblər ordusunun ilk sıralarına çıxarır. H. Mirələmov o qədər də zəngin olmayan tarixi romanlar irsimizə dəyərli bir əsər hədiyyə edib. Romanların əsas mətni demək olar ki, qəhrəmanların iştirakçıları olduqları hadisələri özləri üçün, yaxud ən yaxın adamları ilə müzakirə, şərh, təhlil etməkdən, hadisələrə adekvat cavab addımları hazırlamaqdan ibarətdir. Bu mənada romanlar tarixi əsərlərimizdən tamamilə fərqlənir, bir növ tarixi-psixoloji nəsr nümunələrinə çevrilirlər.

Hüseynbala Mirələmov bu üç toqquşma oxunun duyğunlarını ustalıqla açmağa çalışır. Hər tərəfdə tortlar, duyğunlar hörlülür və ən çox canfəşanlıq edən də Avropanın ürəyi Vatikan olur. Roma papası bir-birinin ardınca elçilər, casuslar göndərər Romanı II Mehmetin pəncəsindən qorumaq üçün sonuncunu Ağqoyunlu hegemonu və məğlubedilməzi Uzun Həsənle kəllə-kəlləyə gətirməyə çalışır və son nəticədə məqsədinə nail olur. Bəxt ulduzu göz qamaşdıran türk sultanı 1473- cü ilin avqust ayında Otluqbəli (Tərcan) deyilən yerdə Sara xatunun oğlunun qürurunu sındırır. Bu məğlubiyyətdən sonra romanda təsvir olunduğu kimi Uzun Həsənin Yaxın Şərqi tarixinə ikinci Teymurləng kimi daxil olmaq planları alt-üst olur.

Romanda Əbu Səidin qürubu, Sara xatunsuz qalan Uzun Həsənin vəfatı oxucunun qəlbində çox acı bir iz buraxır. Lakin tarix yetim qalmır. Bundan sonra Yaxın Şərqi üföqləri iki nöqtədən qızarmağa başlayır və dünya bu qızartılardan kimlərin, hansı yeni ulduzların doğacağını gözləyir. Nigarançılıq uzun çəkmir. Əvvəlcə qoca Təbriz, daha sonra qədim İstambul tarix meydanına iki yeni, eyni cərəmədə bir-birlərinə tay olan fəteh çıxarır. Şah İsmayıl və sultan Səlim, Hüseynbala Mirələmov Əlisa Nicat, Fərman Kərimzadə və Əzizə Cəfərzadədən sonra ədəbiyyatımıza yeni bir ro-

MÜDRİKLİYİN ZİRVƏSİNDƏ

O, həyat həqiqətlərinin aşiqi idi...

man - "Çaldıran yolu"nu bəxş edir. Mən bu romanı xüsusi bir maraq və həyəcanla oxudum.

Sara xatun və Uzun Həsən hardan biləydilər ki, əzizlədikləri bir oğulun böyüyüb onların və ümumiyyətlə Ağqoyunlular sülaləsinin neinki hakimiyyətinə son qoyacaq, hətta varlığını tarixin hay-küyü izdihamında itirib-batıracaq bir ərin atası olacaq! Ona görə bir daha təkrar edirəm, "Çaldıran yolu" romanını xüsusi bir maraq və həyəcanla oxudum.

H. Mirələmov Vatikanın II Mehmetlə Uzun Həsən arasında hördüyü torun ilmələrini ustalıqla açır. Lakin aydın idi ki, iki qoçun başı bir qazanda qaynamaz. II Mehmet gec-tez arxaya dönüb Uzun Həsənle toqquşmalıydı. Uzun Həsən artıq Ağqoyunlu səltənətinin pik nöqtəsində idi. Bundan sonra mütləq eniş olmalıydı. Çünki sülalənin enerjisi artıq tükenməkdə idi. Məsələ heç də ordunun böyük-küçüklüyündə deyil, əsas etnosun ruhi-mənəvi enerjisindədir. Osmanlı türkləri hələ öz apogeylərinə çatmamış, yüksəlməmişdilər. Bu yüksəliş sultan möhtəşəm Süleymanda başa çatacaqdı.

Bəs Şah İsmayıl - sultan Səlim due-ti? Yox, burada enerjilər bərabər idi. Qızılbaşların milli oyanışı və bunun gətirdiyi döyüş ehtirası yenilərerdə olduğundan az deyildi. Lakin məğrurluqdan və siyasətdə çox vaxt zərərli olan alıcənablıq şah İsmayılı gecə ikən hücum edib osmanlı toplarını sıradan çıxarmaqda mane oldu. Və bununla da qələbə qızılbaşlara deyil, yenilərə qismət oldu. Amma bu bir növ "Pirr qələbəsi" idi. Sultan Səlim bir neçə yüz məhir usta və sənətkarı özü ilə İstambula köçürməkdən başqa demək olar ki qə qələbədən heç nə qazanmadı. Əlbəttə, tarixin

qızıl tozundan başqa!

Roman haqqında, onun özünəməxsusluqları və başqa məziyyətləri haqqında geniş danışmaq olar. Yəqin ki, tənqidçilər, tarixçilər, filoloqlar bu roamlar haqqında daha geniş bəhs edəcəklər.

Yazıçı xüsusilə Bayazıt və onun oğ-

nasirlərimiz üçün də nəse saxlamaq lazımdır.

Hüseynbala Mirələmov qızılbaşların, ümumilikdə xalqımızın və xüsusən də sərkərdələrinin və yaxın adamlarının gənc hökmdara olan məhəbbətini də maraqlı epizodlarla təsvir edir. Amma mən öz əsərimi o vaxt bu məhəbbətin ən parlaq ifadəsi kimi üç bəndlik qoşma ilə bitirmişdim və həmin üç bəndlik elegiya ilə də bu yazıma nöqtə qoymaq istəyirəm. "Qızılbaşlar"dan götürülmüş həmin qırıq qoşma vaxtilə Şah İsmayıl Xətaiyə həsr edilən xalq dastanından qalmış yegane yadigarıdır:

*İrənin şahısın, Türküstan xanı,
Mürşüdi-kamilsən, cahanın canı,
Əbdi bəyim oldu şahın qurbanı,
Tacli xanım sənə qurban, ağılama.*

*Salman Xulafayem, şahın bir qulu
Yüz min qoşunum var, kürdü, dumbulu,
Çaparam Urumu, alaram çölü,
Əbdi bəyden ötrü, şahım, ağılama.*

*Durmuş deyir: Allah mənim yarımdır,
Rum və Fıngistan şikərgahımdır.
Çürşüd izn versə, şadiq varımdır,
İstambulu allam, şahım, ağılama.*

lu Səlimin, istər daxili, ata-oğul münasibətlərinə, istərsə də xarici siyasətlərinə daha geniş yer ayırır ki, bu da "Çaldıran yolu" romanını digər yazıçıların əsərlərindən fərqləndirir. Eyni zamanda oxucularını digər əsərlərdə olmayan və ya az olan həm şah İsmayılın, həm də sultan Səlimin sevgi macəraları ilə də çox geniş, bütün tefərrüatları ilə tanış edir.

"Çaldıran yolu" romanı Çaldıranla da bitir. Əslində müəllif çox doğru hərəkət edir. Hərçənd ki, ilk qızılbaş hökmdarının sonrakı 10 illik həyatı da geniş təsvir və təhlillərə layıqdır. Görünür gələcək

Beləliklə, tariximizin bu gərgin günlərində demək olar ki, bütün dünyanın havadar durduğu mənfur ermənilərlə ölüm-dirim müharibəsində yazıçı Hüseynbala Mirələmov bizi, oxucuları və bütün xalqımızı salamlayıb əsflər boyu hətta öz məskənlərində belə ayağımız altında həşərat kimi sürünüb yaşayan bir millət üzərində növbəti zəfərlərimizi gözəl bir tarixi trilogiya ilə sanki yeni uğurlara ruhlandırır. Bu yolda görkəmli ədibimizə uzun ömür, can sağlığı və yeni yaradıcılıq nailiyyətləri arzulayacağıq!